

**ÂŞIK PAŞA'NIN *GARİBNÂME*SİNİN POLİTİK VİZYONUNA İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME:
*GARİBNÂME*DE POLİTİK VE ETİK BİR DEĞER OLARAK ALPLIK
AN ASSESSMENT ON THE POLITICAL VISION OF ÂŞIK PAŞA'S *GARİBNÂME*: "ALPLIK" AS A
POLITICAL AND ETHICAL VALUE IN GARİBNÂME**

Zübeyir OVACIK

Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü

zubeyirovacik@gmail.com

ORCID No: 0000-0002-7266-3343

ÖZ

Geliş Tarihi:

05.05.2022

Kabul Tarihi:

02.07.2022

Yayın Tarihi:

30.06.2022

**Anahtar
Kelimeler**

Âşık Paşa
Garibnâme
Türk Düşüncesi
Alplik

Keywords

Âşık Paşa
Garibnâme
Turkish Thought
Alplik

XIV. Yüzyıl Türk düşüncesinin önemli bir ismi olan Âşık Paşa, *Garibname* adlı eseri ile Türk düşüncesi ve özellikle Türk kültür felsefesi açısından referans niteliğinde kıymeti haiz bir metin ortaya koymuştur. Pek tabii ki, yaşadığı dönemin sosyo-politik bağlamından hareketle bir düşünce yönelimi ortaya koymuş olan Âşık Paşa, *Garibname*'de Türk askeri ve politik kültüründe önemli bir figüre karşılık gelen alplik kurumunu müstakil bir başlık altında incelemiştir. Kendine özgü belirli bir algoritmaya yaslanarak kaleme almış olduğu *Garibname*'nin dokuzuncu bölümünün dokuzuncu kıssasında alp tipini ele alan ve alplığı dünya alplığı ve din alplığı şeklinde ikiye ayıran Âşık Paşa, her iki alp tipi için gerekli olan şartları ayrıntılı olarak sıralamaktadır. Mevcut çalışma, Âşık Paşa'nın alplik kurumuna ve değerine müstakil bir başlık açmasının *Garibnâme*'nin tasavvufi-etik bir metin olmasının yanı sıra ve belki de bundan daha çok politik bir vizyon içerisinden kaleme alınmış olabileceğine dair bir tartışmayı gündeme getirmektedir. *Garibnâme*'nin politik vizyonun etik ve tasavvufi vizyonunu gölgede bırakıp bırakmadığı sorusu metinle ilgili varsayımların açıklığa kavuşturulması noktasında öncelikli bir araştırma sorusu olmak durumundadır.

ABSTRACT

Âşık Paşa, who is an important figure of the 14th century Turkish thought, has produced a text which is named *Garibnâme* that is valuable as a reference in terms of Turkish thought and especially Turkish cultural philosophy. Of course, Âşık Paşa, who put forward an orientation of thought based on the socio-political context of the period in which he lived, examined the alplik institution, which corresponds to an important figure in Turkish military and political culture, under a separate title in *Garibname*. In the ninth part of the ninth chapter of *Garibname*, which he wrote based on a specific algorithm, Âşık Paşa, who deals with the hero type (alp) and divides the "alp" into two as the "world alp" and "religious alp", lists the necessary conditions for both alp types in detail. The present study raises a discussion that Âşık Paşa's opening a separate title on the institution and value of this hero type may have been written from within a political vision as well as *Garibnâme*'s being a mystical-ethical text, and perhaps more than that. The question of whether *Garibnâme*'s political vision overshadows the ethical and mystical vision has to be a primary research question in terms of clarifying the assumptions about the text.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1112890>

Atıf/Cite as: Ovacık, Z. (2022). Âşık Paşa'nın *Garibnâme*'sinin Politik Vizyonuna İlişkin Bir Değerlendirme: *Garibnâme*'de Politik Ve Etik Bir Değer Olarak Alplik. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(2),1017-1027.

Giriş

Türkiye Selçukluları da denilen Anadolu Selçuklularının tarih sahnesinden ayrılışı ve Osmanlıların kuruluşu dönemlerine denk gelen bir tarihsel kesitte yaşamış olan Âşık Paşa (1272-1332), Türk düşüncesi ve özellikle Türk kültür felsefesi açısından referans niteliğindeki *Garibnâme* adlı eseri kaleme almıştır. Anadolu Selçukluları ve Osmanlı dönemlerinde yaşanan pratik hayatın artalanını oluşturan varlık ve insan tasavvuruna dair temel ilkelerin serimlendiği bir eser olan *Garibnâme*, bu yönüyle Türk kültürüne ait değerleri tarihsel süreklilik içerisinde aktaran bir metin olma hususiyeti taşımaktadır. Türk yaşam kültürünün temel parametrelerinin gözlenebileceği bir yapı içerisinde yaşadığı coğrafyanın ve dönemin insanına bir yaşam tarzı anlatısı sunan Âşık Paşa'nın esasında “iyi yaşam nedir?” ve “neyi umabilirim?” soruları çerçevesinde bir metin kaleme almış olduğu görülmektedir. Bu yönüyle Âşık Paşa, günümüz Türk düşüncesinin tarihsel referans çerçevesine önemli imkânlar sunan bir düşünce dizgesi ortaya koymuştur.

Adalet, cesaret, yiğitlik, kahramanlık, güven, fedakarlık, sabır, vefa, misafirperverlik, cömertlik, paylaşma, birlik gibi Türk-İslam uygarlığında öne çıkartılan pek çok değeri *Garibnâme*'de çeşitli metaforik ifadelere de başvurarak kendine özgü bir üslupla ele alan Âşık Paşa, Türk devlet geleneği içerisindeki savaşçılık ve yiğitlik gibi değerlerle özdeşleşen alplık geleneğini de müstakil bir başlık altında incelemektedir. Âşık Paşa'nın *Garibnâme*'de alplık geleneği ile ilgili ortaya koyduğu düşüncelere dikkat çeken bir çalışma daha önce Mine Mengi tarafından gerçekleştirilmiştir (Mengi, 1984:481-496). Mevcut çalışma ise Âşık Paşa'nın alplık kurumuna ve değerine müstakil bir başlık açmasının *Garibnâme*'nin tasavvufi-etik bir metin olmasının yanı sıra ve belki de bundan daha çok politik bir vizyondan hareketle kaleme alınıp alınmadığına dair bir tartışmayı gündeme getirmektedir. *Garibnâme*'nin politik yöneliminin baskın bir hususiyet oluşuna dikkat çekmenin amaçlandığı mevcut çalışma daha önce Âşık Paşa'nın siyaset anlayışına dair ortaya konulan (Ovacık, 2016: 279-308) ve onun yaşadığı coğrafyanın ve dönemin insanına optimist bir bakış açısı kazandırmaya yönelik iyi(mser)lik felsefesine dair çalışmalarla (Ovacık, 2016: 965-984) birlikte değerlendirilmelidir.

Garibnâme'de tasavvuf düşüncesinin kavramsal şemasına yaslanarak bir düşünce dizgesi ortaya koymuş olan Âşık Paşa, insanın Tanrı'yla ilişkisinin yanı sıra insanın evren içerisindeki konumuna yoğunlaşmakta ve bu çerçevede insanın ahlaki gelişimine ilişkin bir dizi açıklama seti ortaya koymaktadır. İnsanın ahlaki kapasitesinin toplumsal bir vasatta ortaya çıkacağını düşünen Âşık Paşa, elbette ki, ahlak kuramını politik tasarımıyla ayrı düşünmemektedir. Bununla birlikte Âşık Paşa'nın politik olanı ahlaki olana tercih edip etmediği meselesi, makale boyunca da esas tartışılacak mesele olmaktadır.

Türk Kültüründe Askeri ve Politik Bir Değer Olarak Alplık

Eski ve yeni olmak üzere hemen hemen bütün Türk lehçelerinde mevcut olduğu belirtilen “alp”/”Alp” kelimesi, Türk boyları arasında özellikle Oğuzlar'da yaygın bir kullanıma sahip olup kahraman, cesur, yiğit, zorlu ve gazi gibi anlamlara gelecek şekilde sıfat olarak kullanılmasının yanı sıra şahıs adı, resmi unvan ve askeri bir asalet zümresinin adı olarak da kullanılmıştır (Köprülü, 1978: 379). *Orhun Kitabeleri*, *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Lügati't-Türk* başta olmak üzere Türk düşüncesinin klasik dönemine ait pek çok eserde alp kelimesiyle karşılaşılacaktır. Alp kelimesi alp er veya alp eren şeklinde birleşik bir kelime halinde de çeşitli kullanımlara sahip olmuştur. *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Lügati't-Türk*'te İranlıların A/Efrâsiyâb dedikleri Türklerin efsanevi kahramanı Alp Er Tunga'dan da söz edilmektedir. Yusuf Has Hâcib, *Kutadgu Bilig*'de Alp Er Tunga'yı bilgiyi, erdemi ve gücü kendisinde toplamış ideal bir tip olarak tasvir etmektedir (Yusuf Has Hâcib, 1985 II: 31). *Divan-ı Lügati't-Türk*'te “alp” kelimesinin “yiğit” anlamına işaret eden Kaşgarlı Mahmud, alp kelimesine dair açıklamalarda bulunurken “Yiğit düşman karşısında, yumuşak huylu adam savaşta belli olur.” atasözüne yer vermektedir. Yine Kaşgarlı, “cihan beyi” olarak nitelendirdiği Alp Er Tonga'dan söz etmekte ve meşhur beyte yer vermektedir: “Alp Er Tonga öldi mü / Isız ajun kaldı mu / Ödhlek öçin aldı mu / Emdi yürek yırtılır” (Kaşgarlı Mahmud, 1985/I: 41).

Köprülü'ye göre tarihleri boyunca Asya bozkırları başta olmak üzere yaşadıkları coğrafyada zorlu ve mücadeleci hayat şartlarıyla karşılaşan ve tarihsel süreç içerisinde geniş coğrafyalarda birbiri ardınca batıp çıkan çeşitli büyük göçebe imparatorluklar kuran “atlı göçebeler”in askeri teşkilata ve kahramanlık öykülerine değer vermiş olmaları kaçınılmazdı. Tarihlerinin ve coğrafyalarının mecbur kıldığı şartlardan dolayı Türk hayatında kahramanlık ve cengâverlik geleneklerine ait çeşitli uygulamalar yerleşmiş durumda idi (Köprülü, 1978: 380). Bu noktada göçebelik meselesiyle ilgili Kafesoğlu'nun itirazını da hatırlatabiliriz. Kafesoğlu, *Türk Kültür Tarihi* adlı eserinde

Türk kültürünü ve medeniyetini göçebelik karakteriyle vasf eden çalışmaların yaygınlığına dikkat çekmekte ve fakat Türk Bozkır kültürünü böylesi bir kavramla açıklamanın doğru olmadığını da özenle ifade etmektedir (Kafesoğlu, 1998: 33).

Türk tarihinde önemli bir figür olan alp tipinin ortaya çıkışı söz konusu sosyo-politik şartlarla doğrudan ilgilidir. Türk kültürüne ait pek çok sözlü anlatılarda ve yazılı metinlerde epik ve etik bir çerçevede ortaya konulan alp tipi yüksek değerlerle donatılmış bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Alp Er Tunga'dan Alp Arslan'a Saltuk Alp'ten Konur Alp'a kadar alp unvanını veya ismini almış pek çok alp tipiyle karşılaşmak mümkündür. Tarihsel süreç içerisinde yaşadıkları fiziki ve siyasi coğrafyanın zorlu şartlarında göçebelik ve savaşçılık gibi dinamik bir yaşam tarzı sürdürmek zorunda kalan Türklerin mitik ve politik kültürlerinde savaşçı bir karakter olarak alp tipi idealize edilmiştir.

Türk geleneğinde İslamiyet öncesinde mevcut olan “alp” figürü İslam'ın kabulünden itibaren cihad ve gaza anlayışıyla birlikte “alp-gazi” biçiminde Müslüman Türk kahramanı anlamına gelecek şekilde kullanılırken, daha sonra tasavvuf hareketinin ortaya çıkmasıyla savaşçı dervişler anlamında “alp-erenler” şeklinde kullanılmıştır. (Köprülü, 1978: 380) Böylelikle İslamiyet öncesinde olduğu gibi İslamiyet sonrasında da kullanılmış olan alp kelimesi Türk yaşam kültürü içerisinde önemli bir ahlaki figüre karşılık gelecek şekilde bir anlam içeriğiyle de donatılmıştır. Bu çerçevede “Alplik” bir ahlak müessesesi olarak konumlandırılmaktadır (İbrahim Kafesoğlu, 2012, 487).

Fuat Köprülü, Selçuklular döneminde Anadolu kültürünün belki biraz iptidai de olsa tamamıyla milli, samimi bir hayat tarzı şeklinde yerleşmeye başladığına dikkat çekmekte ve Selçuklular devri Anadolu'sunu bir “alplar” dönemi olarak tarif etmekte, bir başka ifadeyle bu dönemin bir destan asrı olduğunu belirtmektedir:

“Seyhun kıyılarından kalkarak sürekli zafer ve ganîmetlerle taçlanan mâcerâ dolu uzun bir seyahat hayatı geçirdikten sonra, millî-dinî ülküleri uğruna çarpışarak Anadolu'da yerleşen bu Türkmenler için, o devir bir “alplar” devri, yani bir destan asrı idi; Devletin resmî teşrifat ve teşkilatına kadar nüfûz icrâ eden eski millî cengâverlik an'aneleri, Ermeniler, Rumlar, Gürcüler ve hatta başka Hristiyan milletlerle dâimî bir çarpışma halinde bulunmağa mecbur Anadolu Türklerinde, zarûî olarak gelişmişti; hele sınır boylarında oturan uç aşiretleri, yaşama ve geçim şartları, an'ane bakımından, eski seyyar Türk ordularının haşin ve cengâver ruhunu taşıyordu...” (Köprülü, 1976, 243).

Siyasi, edebi, sosyal ve dini yönleriyle Türk kültür tarihi alanına ilişkin özgün bir sosyal bilim anlayışı çerçevesi geliştiren Fuat Köprülü'nün Türk kültür tarihi alanında yaptığı verimli çalışmaları dikkatle takip eden ve Köprülü çizgisinde ilerleyerek önemli bir bakış açısı geliştiren Ömer Lütfü Barkan, Osmanlı devletinin menşeyini oluşturan ve bir cihan devleti haline gelmesini sağlayan dinamizmin ne olduğu meselesini ele aldığı çalışmasında “Kolonizatör Türk dervişleri” şeklinde özgün bir kavramsallaştırma ortaya koymuştur (Barkan, 1942: 279- 386.) Selçuk – Bizans hududlarında yaşayan ve birkaç yüz çadırılık bir obadan ibaret olan bir uç beyliğinin nasıl olup da bir cihan devletine dönüştüğü meselesinin tutarlı bir değerlendirmesini yapmayı amaçlayan Barkan, alp tipine dikkat çekmektedir:

“...Alpler (kahraman, muharip manasına) veya Alp Erenler namı altında zikredilen ve daha İslamiyet'ten evvel bütün Türk dünyasında mevcut olan eski ve geniş bir teşkilâta mensup Türk Şövalyeleri mevcuttu. Filhakika; Osman Gazi'nin arkadaşlarından bir çocuğun unvanı olan bu Alp tabiri dikkate şayandır.” (Barkan, 1942: 282).

“Osmanlı imparatorluğunun kurulması için lazım gelen kan ve kol kuvvetinin” ne olduğu meselesinde Barkan, Osmanlı devletinin kuruluşunda alp tipinin etkili olduğuna işaret ederken Âşık Paşa'nın torunlarından olan Osmanlı dönemi tarihçisi Aşıkpaşazade' (1484'ten sonra)nin *Tevârih-i Âl-i Osmân* adlı eserinde geçen ve Osmanlı devletinin kuruluşunda büyük roller oynayan “Gaziân-ı Rûm” “Ahîyân-ı Rûm”, Horasan Erenleri de denilen “Abdalân-ı Rûm”, ve “Bâciyân-ı Rûm” gibi ahî kuruluşları hakkında bilgiler verildiğine dikkat çekerek şu ifadeleri kullanmaktadır: “...“abdâl” ve “baba” ismini taşıyan ve bilhassa Türkmen kabileleri arasında telkinatta bulunan ve umumiyetle Osmanlı Padişahları ile bütün harplere iştirak etmiş bulunan delişmen tabiatlı ve garib etvarlı dervişler bulunmakta idi.” (Barkan, 1942: 282).

Osmanlı devletinin bir cihan devleti olarak ortaya çıkışını hazırlayan şartların neler olduğunu tartıştığı söz konusu metninde Barkan, Osmanlı'nın kuruluşunu ve bir imparatorluk olarak ortaya çıkmasını temin eden şartlar

sadedinde “Garbe doğru akın”la birlikte biriken bir enerjinin doğru yerlere kanalizasyonla edilmesi meselesinden söz etmektedir. Bu doğrultuda Türk dervişlerinin “İslam Şövalye ve misyonerleri” şeklinde tanımlanabileceğine işaret eden (Barkan, 1942: 282) Barkan, Köprülü’nün meseleye yaklaşımına referansta bulunarak Moğol istilalarıyla Anadolu’da ortaya çıkan yoğun nüfusun tahliye edilmesi veya Batı’ya doğru genişletilip tahliye edilmesinin zaruri oluşuna dikkat çekmektedir. Anadolu’da yoğunlaşan eden bu enerjinin Garbe doğru boşaltılmamış olması durumunda toplumsal yapıda derin huzursuzluklar doğurarak iç karışıklıklara ve mevcut sosyal nizamın tahribiyle sonuçlanacağına işaret eden Barkan, tabii ve zaruri haline gelmiş olan Batıya doğru akını gerçekleştirenlerin alp da denilen Türk İslam şövalyeleri olduğunu ifade etmektedir (Barkan, 1942: 281).

Sosyo-politik veçheleriyle ele aldıkları Türk kültür tarihini özgün bir bakış açısıyla yorumlayan Köprülü ve Barkan, Selçuklular ve Osmanlılar dönemindeki politik değişimi açıklarlarken özellikle alp tipine vurgu yapmaktadırlar. Osmanlı fütuhatının Müslümanlık hudutlarını Balkanlar içine kadar ilerletmesiyle önceki dönemlerde olduğu gibi Türk tarihinin bu döneminde de kendine özgü şartlarıyla bir “alplar devri”nin başladığına dikkat çeken Köprülü, Türk kültürü içerisinde “alplık”ın çok büyük ve yüksek bir şeref unvanı olduğunu altını çizmektedir (Köprülü, 1976, 244; 1978; 383). Anadolu’nun Türkleşmesinin yanı sıra Osmanlı’nın kuruluşunun da bir “alplar dönemi”ne işaret ettiğini düşünen Köprülü, Anadolu Selçuklularının son dönemi ile Osmanlıların başlangıç dönemlerinde yaşamış olan Âşık Paşa’nın “alplar” devrini çok iyi bildiğine ve “alp” olabilmenin şartlarını kendine özgü bir sadelik ve sevimlilik içeren üslubuyla ayrıntılı bir şekilde açıkladığına dikkat çekmektedir (Köprülü, 1976, 244).

Felsefi düşüncenin tarihine bakıldığında filozofların politik tasarımlarının epistemolojik ve psikolojik tasarımlarının bir uzantısı olduğu görülebilir. Bu konuda siyaset felsefesi alanında klasikleşmiş bir eser olan Devlet’in sahibi Platon’u hatırlamak gerekir. Alplık kurumu özelinde Âşık Paşa’nın politik yöneliminin ele alındığı bu çalışmamızda zaman zaman Platon’a atıflar yapılması, Platon’un söz konusu sistematığı en iyi yansıtan filozof olduğunun düşünülmesinden kaynaklanmaktadır.

Reel Politığı İdeal Politikle Tahkim Etmek: Âşık Paşa’nın Garibnâme’sinde Alplık

Savaşçı bir toplum olarak Türklerde yiğitlik, kahramanlık, cengâverlik gibi kavramların işaret ettiği hususların Türk yaşam kültürünün tarihsel süreç içerisindeki gelişiminde ifade ettiği yüksek değer farkında olan Âşık Paşa, söz konusu değerlerin kendi yaşadığı dönemde de sosyo-politik bir dönüşüme sebep olacağını dikkate almış olmalıdır. Bu çerçevede kendine özgü belirli bir algoritmaya yaslanarak kaleme almış olduğu *Garibnâme*’nin dokuzuncu bölümünün dokuzuncu kıssasında alp tipini ele alan, alplığı dünya alplığı ve din alplığı şeklinde ikiye ayıran Âşık Paşa, her iki alp tipi için gerekli olan dokuz şartı ayrıntılı olarak sıralamaktadır. Âşık Paşa, o dönemde Anadolu topraklarında var olan gaza ruhunu alplık müessesesiyle açıklamaktadır. Âşık Paşa, alp adını almak isteyen, düşmanından ahdını almayı arzulayanın cesur ve güçlü olması gerektiğinden söz eder. Öyle ki alp, düşmanı basıp ayakaltında çiğnemeye ve başını atın iki yanına asmaya gücü yeten kimsedir (Âşık Paşa, 2000 II/2: 549). Âşık Paşa, Anadolu siyaset tarihinde önemli bir figür olarak yer alan dünya alplığının/alperenliğin dokuz şartını (Âşık Paşa, 2000 II/2: 549-561) ayrıntılı olarak sıralamaktadır.

Türk siyaset kültürünün önemli bir figürü olan alp için gerekli şartların **ilkini cesaret** olarak belirleyen Âşık Paşa’ya göre alp, sağlam ve korkmayan bir yüreğe sahip olmalıdır. Her şeyden önce cesaretli ve sabırlı olması gereken alp, düşmandan korkmamalıdır. Düşmandan korkan bir kimse muradına eremeyecek ve yiğitlik adını alamayacaktır. Her halükarda gerçek bir alperenin yürekli ve cesur olacağını belirten Âşık Paşa, alpi ordunun kendisine bel bağladığı kimse olarak da tasvir etmektedir. Karşısında bütün düşmanların köle kesildiği alplığın kolay bir şey olmadığını belirten Âşık Paşa’ya göre alperen hiçbir şeyden korkup çekinmemeli, cesareti ve sabriyle ortaya çıkmalı, düşmanı görünce bozulmamalıdır. Âşık Paşa, alperenin aslan gibi düşmana heybetle korku salması gerektiğini ifade etmektedir (Âşık Paşa, 2000 II/2: 551).

Giydiği üniformanın, bindiği güzel, alımlı atların hakkını vermeyen korkak askerin Tanrı tarafından sevilmediğini, cesaretin asker için öncelikli bir erdem olduğunu, dolayısıyla korkaklığın özellikle bir asker için erdemsizlik örneği olduğunu belirten Âşık Paşa, korkak askerin yiğitlik erdemine ulaşmayacağını ve savaş anında düşmandan korkup canını ortaya koymaktan çekineceğini ve kendisini tasa basacağını belirtmektedir. Böylesi korkak bir askerin itibarının da olmayacağına dikkat çeken Âşık Paşa, savaşçı bir portre olarak alpin ihtiyaç duyacağı en önemli ve en öncelikli niteliği cesaret erdemi olarak tespit etmektedir (Âşık Paşa, 2000 II/2: 691).

Cesaret erdemini iradenin bir erdemi olarak ortaya koyan Âşık Paşa, söz konusu erdemini ideal bir toplumsal dönüşüm açısından taşıdığı öneminin farkındadır. *Kutadgu Bilig*'de de Yusuf Has Hâcib, alp figürünün erdemleri arasında cesarete özel bir vurgu yapmaktadır (Yusuf Has Hâcib, 1985 II: 31, 148, 157, 170, 171, 174, 177, 200, 221, 224, 422). Ahlak düşüncesine ilişkin kaleme alınmış olan pek çok metinde cesaret erdemi, bireyin ahlaki yetkinliği açısından ideal bir erdem olarak konumlandırılrsa da esasında cesaret erdeminin politik bir tasarımın kaçınılmaz erdemi olarak öne çıkarıldığını görmek mümkündür. Nitekim Platon'un politik tasarımında da cesaret erdemine devletin koruyucu sınıfı olan asker sınıfının özel bir erdemi olarak vurgu yapılmaktadır (Platon, 2010: 127). "İçinde ölüm korkusu olan adam yiğit olabilir mi dersin?" (Platon, 2010: 75) sorusunu soran Platon da devlet tasarımında bireysel ruhtaki iradeye karşılık gelen toplumsal sınıfın asker sınıfı olduğunu ve asker sınıfı için en büyük erdemini cesaret erdemi olduğunu belirtmektedir. Cesaret erdemine dair kaleme almış olduğu *Lakbes* diyalogunda Sokrates'in ağzından erdemini silah kullanmayla ilgili görünen bölümünün cesaret olduğunu belirten Platon, cesaretin tanımıyla ilgili Sokrates'in ağzından şu satırlara yer vermektedir:

"Sokrates: Önce cesareti tanımlamaya çalışalım, Lakhes. Cesaretin gençlere idmanla, öğretimle ne derecede aşılabilirliğini sonra inceleriz. Soruma cevap vermeye çalış bakalım: Cesaret nedir?"

Lakhes: Bunu söylemek, Zeus adına, güç değil Sokrates. Bir adam yerinden kıpırdanmadan, kaçmadan düşmana kafa tutmaya kararlıysa, emin ol ki cesur bir adamdır" (Platon, 2010:345).

Alplığın ilk koşulunu cesaret erdemine sahip olmak olarak tespit ettikten sonra Âşık Paşa, alplığın **ikinci** şartı olarak güç ve **kuvvetten** söz etmektedir. Kolunda ve vücudunda kuvvet bulunmayan birisinin alp olamayacağını belirten Âşık Paşa, alperenin çok kuvvetli olması gerektiğini, zira onun sayısız kuvvetli kimselerle dövüştüğünü belirtmektedir. Alperenin kolları ve elleri güçlü, sırtında ve belinde de karşı konulamaz kuvvet olmalı ve herkes tarafından güçlü kuvvetli olduğu bilinmelidir (Âşık Paşa, 2000 II/2: 551, 553). *Garibnâme*'nin alp tipini kuvveti temsil eden bir figür olarak resmeden ve kuvvetin insana verilmiş büyük bir nimet olduğunu belirten Âşık Paşa, elbette kör bir kuvvetten söz etmemektedir. Bu noktada Âşık Paşa'nın akla ve adalet erdemine olan vurgusuyla birlikte kuvveti ele aldığı görülmektedir. Nitekim insana verilmiş on kıymetli özellikten bahseden Âşık Paşa, bunların en başına akli yerleştirmektedir. Aklın insanlara Hak tarafından verilmiş en büyük nimet olduğunun altını çizen Âşık Paşa, insanı insan yapan özelliğin akıl olduğunu belirtmektedir. Âşık Paşa'ya göre aklın potansiyel olarak mevcut olması yetmeyecektir, aklın aktif hale getirilmesi, kullanılması gerekmektedir. Âşık Paşa, faziletin, erdemini de bilgi ile anlamlı olacağını altını çizmektedir. Zira erdemi ayakta tutan ilimdir (Âşık Paşa, *Garibnâme* II/2, s. 647, 649, 651, 653). Dünyanın karanlık, sıkıntılı, dar ve içi hile ve tuzaklarla dolu savaşçı mücadele edilen bir ev olduğunu belirten Âşık Paşa, bu karanlığın bilgi ile aydınlanacağını, yine bilgiyle donanımlı olanların yaptığı savaşın barışa, sıkıntı ve darlığın da neşe ve bolluğa dönüşeceğini ifade etmektedir (Âşık Paşa, *Garibnâme* II/2, s. 857). Askerlik sanatının bilgiye yaslanan siyaset sanatıyla iç içe olduğunu düşünen Âşık Paşa, bilgiden yoksun bir cesaretin ve kuvvetin askeri anlamda bir fayda getiremeyeceğini vurgulamaktadır. Nihayetinde on kıymetli erdem arasında akla ve kuvvete de yer veren Âşık Paşa, insanda var olan yetilerin dengeli bir şekilde kullanılması gerektiğini düşünmekte ve böylelikle ideal bir insan modeline ulaşılacağını belirtmektedir.

Âşık Paşa, alplığın **üçüncü şartı** olarak **gayretten** söz etmektedir. Gayretsiz kişinin şerefini koruyamayacağına ve fedakârlıkta bulunamayacağına dikkat çeken Âşık Paşa, gayretli olmayı fedakârlık yapmakla ilişkilendirmektedir. Asıl marifetin canından vaz geçebilmeyi göze almak, kendini feda edebilmek olduğunu vurgulayan Âşık Paşa, böylesi tavırların fedakârlığa bağlı olduğunu belirtmektedir (Âşık Paşa, 2000 II/2: 553). Âşık Paşa, yiğit için gayretli olmanın bir lütuf olduğundan söz ederek maksada erenlerin toplumda bir yer edinenlerin, bunu ancak çalışarak gerçekleştirdiklerini belirtir. Karada ve denizde yolunu bulanların gayret edenler olduğunu belirten Âşık Paşa, gayretin yanına Allah'ın yardımını da gerekli görmektedir (Âşık Paşa, 2000 II/2: 671). Âşık Paşa, alp için cesaret, güç ve gayret gibi hususiyetlerden söz ederken gayreti ar ve namus duygusuyla da ilişkilendirmektedir. Namus ve ar duygusuna sahip olması gereken alp etrafını gözetmelidir (Âşık Paşa, 2000 II/2: 553).

Âşık Paşa, alplığın **dördüncü şartını** açıklarken bir savaş ve ulaşım aracı olarak **attan** söz etmektedir. Türk maddi kültüründe at önemli bir sembol teşkil etmektedir (İbrahim Kafesoğlu, 2012, 487). *Divan-ı Lugat-i't-Türk*'te "at Türk'ün kanadıdır" ifadesine yer veren (Kaşgarlı Mahmut, 1985/I: 49) Kaşgarlı, alp'lara ait bazı özelliklerden bahsederken alpların atlarının kuyruğunu ipek ile ördürdüklerinden söz etmektedir: "alp er atın çermetti/ yiğit adam atının kuyruğunu (ipekle) ördürdü" (Kaşgarlı Mahmut, 1985/II:349). Türk kültür tarihindeki pek çok sembolü tarihsel bir süreklilik fikri içerisinde ele alan Âşık Paşa, alp için atın önemine dikkat çekmekte ve alpin

dört bir tarafa koşup yetişebilmesi için atının olması gerektiğinin altını çizmektedir. Bütün alpların şan ve şöhrete atlarıyla kavuşmuş olduklarını hatırlatan Âşık Paşa, düşmana hücum için alplara seçkin ve iyi bir atın gerekliliğinden söz etmektedir. Zira Âşık Paşa'ya göre, yiğit yiğitliğini at ile yapar ve gösterir. Nitekim Hamza'nın Aşkar'ı vardı; Ali'nin biniti de Döldül idi. İran hükümdarı Rüstem'in de Rahş adlı kendisiyle dost atı vardı (Âşık Paşa, 2000 II/2: 553, 555).

Savaşan birisi olarak alpin alplığı için gerekli şartlardan **beşincisi** olarak **zırhtan** söz eden Âşık Paşa, alpin kuvvetli ve gösterişli silahlara sahip olması gerektiğini, aksi halde düşmanın onun alplığını bilemeyeceğini, dolayısıyla kendisinden korkup çekinmeyeceğini ifade etmektedir. Bu bakımdan alplığın önemli bir şartı da vücudu kaplayan, karnı ve yüreği örten bir zırhla sahip olmaktır. Bunun sayesinde kılıç vücudu kesmez; kuvvetli ve sert yaydan çıkan ok da vücuda geçmez. Bu zırh alperene dağ gibi bir görünüş ve heybet verip düşmanlar kendinden çekinecek ve karşısına çıkamayacaklardır. Zırh, alp için hayati öneme sahiptir; zira zırhlı olmayan sıradan birisi alpi habersizce vurabilir ve böylece de bir yiğit değersiz bir kişi tarafından alt edilmiş olur (Âşık Paşa, 2000 II/2: 555).

Zırhın yanında alpin ok kabını da beline takması gerektiğinden, okunu ve yayını eline alması gerektiğinden söz eden Âşık Paşa, böylelikle alplığın **altıncı** gerekliliği olarak yine bir savaş aletinden, **yaydan** söz etmektedir. Yayla birlikte ok ve ok kabı gibi malzemelerin bulunması gerektiğini hatırlatan Âşık Paşa, yiğit için sert yayı çekip kurmanın Tanrı'nın ona verdiği büyük hüner olduğunu belirtmektedir. O halde alperenin yaysız düşmanın karşısına çıkmaması gerekir. Zira alperen uzaktan bu yay ile pek çok topluluğu dağıtabilme imkânına sahip olacaktır (Âşık Paşa, 2000 II/2: 555, 557).

Sadece ok ve yay ile alplik adının alınamayacağına dikkat çeken Âşık Paşa, alp için gerekli olan koşullardan **yedincisi** olmak üzere bir başka savaş gereci olarak **kılıçtan** söz etmektedir. İyi bir kılıcın alp için olmazsa olmaz bir gereklilik olduğunu ifade eden Âşık Paşa, kılıcın alpların altını ve incisi olduğunu belirtir. Din devlet ve millet yolunda kılıcın önemli fonksiyonu olduğunun altını çizmekte olan Âşık Paşa, kılıcın üzerinde ant içilen önemli bir sembol olduğunu da hatırlatmaktadır (Âşık Paşa, 2000 II/2: 557, 559). Yusuf Has Hâcib de Alp Er Tunga'dan söz ederken onun düşmanla mücadelesinde düşmanın boynunu kılıç ile kestiğinden böylelikle de memleketi ve halkını kanun yolu ile nizam altına aldığını belirtmektedir (Yusuf Has Hâcib, 1985 II: 31). Kılıç ile baltanın ilin bekçisi olduğunu belirten Yusuf Has Hâcib, beylerin kılıç ile memleketlerine hakim olduğunu, kılıcın kınına girmesi durumunda beyin rahatının kaçacağını ifade etmektedir (Yusuf Has Hâcib, 1985 II: 161, 201).

Alp için gerekli olan araç-gereçleri sıralamaya devam eden Âşık Paşa, alplığın **sekizinci** koşulu olarak yine bir savaş gerecinin, **süngünün** gerekli oluşundan bahsetmektedir. Kılıç var fakat süngü yoksa alp için savaş malzemesi eksik demektir. Zira süngünün yaptığı işi kılıç ve ok yapamaz. Nitekim süngü oyunu kimin yiğit olduğunun bilinmesi için oynanır (Âşık Paşa, 2000 II/2: 559).

Binek olarak atın yanı sıra zırh, yay, kılıç ve süngü gibi savaş araç ve gereçlerine de sahip olması gereken alp silaha sahip olmadan başarıya ulaşmayacaktır. Dolayısıyla alp öncelikle savaş malzemelerine ihtiyaç duyacak ve onu kullanmasını bilecektir. Âşık Paşa, elbette silaha eşlik eden bir bilgidен de söz etmektedir. Silahın bir strateji gerektirdiğine işaret eden Platon da askeri bilginin öncelikle silah kullanma bilgisiyle başladığını vurgulamaktadır: “Silah kullanma bilimi, başka bir güzel bilime heves uyandırır; çünkü silahlı dövüşü öğrenen her insan, onun devamı olan bilimi, taktik bilimini de öğrenmek ister; sonra bu iki bilimi öğrenip ustalaşınca, bütün stratejiyi öğrenmeye verir kendini. Görüldüğü gibi savaşla ilgili bütün bilimler ve idmanlar güzeldir; gerçekten öğrenilmeye, uğraşılmaya değer ve bunlara silah kullanmayı öğrenmekle başlanılır.” (Platon, 2010: 336).

Alp olmak için gerekli olan nitelikleri, tutumları ve gereçleri sıralayan Âşık Paşa, **son olarak** alp için **dost** edinmenin gerekliliğinden söz etmektedir. Bütün araç ve gereçlere sahip olmasının alp için yeterli olamayacağını vurgulayan Âşık Paşa, yanında ve ardında giden dostları yoksa alplikta başarılı olunamayacağını belirtmektedir. Zira yalnız başına alplik olmaz. Arkadaşsız alp, dört bir tarafını düşmandan koruyamaz. Hakiki bir dostluktan söz eden Âşık Paşa, alpin arkadaşlarının her birinin diğeri için canını başını feda edebilecek derecedeki bir arkadaşlıktan söz etmektedir (Âşık Paşa, 2000 II/2: 561). Politik bir tasarımın dayanışma ilkesi çerçevesinde dostluk gibi bir kavramı öne çıkartması kaçınılmaz olsa gerektir. Bu durumu Platon ve Yusuf Has Hâcib gibi düşünürlerin eserlerinde de gözlemlemek mümkündür. *Devlet* adlı eserinde dostluk üzerine bir takım ifadelere yer veren Platon, dostluk meselesi üzerine *Lysis* adında müstakil bir eser de kaleme almıştır. Yusuf Has Hâcib de Kutadgu Bilig'de dostluk erdemi üzerinde durmuştur (Yusuf Has Hâcib, 1985 II: 130, 248, 301, 303, 308, 400).

Alplığı “dünya alplığı” ve “din alplığı” şeklinde ikiye ayıran Âşık Paşa, dünya alplığının şartlarını ayrıntılı olarak açıkladıktan sonra din için yiğitliğin ne olduğunu anlatmaya geçmektedir. Âşık Paşa, dindeki alplik için de tıpkı dünya alplığı gibi dokuz şart tespit etmekte ve bunları ayrıntılı bir şekilde açıklamaktadır

Din alplığına ilişkin açıklamalarına genel bir çerçeve çizerek başlayan Âşık Paşa, din alplığını kişinin gece gündüz nefsi ile mücadele edip sonunda onu aklına uyar hale getirmesi şeklinde özetleyen Âşık Paşa, böylesine bir çabayı Tanrı'nın emrini bilip ona göre birlik içinde yaşamak şeklinde de ifade etmektedir. Nefsin büyük arzularının olduğuna ve dünya peşinde koştuğuna dikkat çeken Âşık Paşa, dünyaya yönelik isteklerin insanda hırs, kibir ve kin gibi bir takım duygulara yol açtığına işaret etmektedir. Çekememezlik, cimrilik, günah gibi bozuk işlerin din sahiplerini yoldan çıkardığını hatırlatan Âşık Paşa, asıl alplığın nefisteki bu güçleri yenmekle gerçekleşeceğine dikkat çekmektedir. Nihayetinde nefsin kötü isteklerini yenen bir kimse asıl alplığa layık olan bir kimse olacak ve böylesi bir kimse insanlara örnek olabilecektir (Âşık Paşa, 2000 II/2: 561, 563).

Din alplığını insanın nefsini yenmesi olarak özetleyen Âşık Paşa, dünya alplığı için belirlediği gibi din alplığı için de dokuz şart tayin etmekte ve bunları ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır. Âşık Paşa, “din alplığı”nın **ilk şartını velilik** olarak açıklamaktadır. Âşık Paşa'ya göre bir kişi veli değilse onun din yolunda alp olmadığı hemen ortaya çıkacaktır (Âşık Paşa, 2000 II/2: 565).

Âşık Paşa'nın din alplığı için belirlediği ilk ilke olan veliliğin, politik fonksiyonuna işaret ettiği de söylenebilir. Velilik inancının Türk kültürü içerisinde dini bir çerçevede anlaşılmasının yanı sıra politik bir uzanımına da sahip olduğu görülmektedir. Bu çerçevede veli kültürünün menşeyini İslamiyet'le ilişkili olmaktan daha çok, esas itibarıyla veli kültürünün oluşumunda İslam öncesi Türk inanç yapısının daha etkili bir kaynak olduğuna işaret eden yorumlar dikkat çekicidir. Nitekim Anadolu coğrafyasının İslamlaşmasında etkili olan Müslüman mistik tarikatlarının teşekkülünde Türk-Moğol Şamanizm'inin etkili olduğuna işaret eden Barkan, Anadolu'daki mistik cereyanların Orta Asya'dan gelen akımlarla birlikte ortaya çıkmış olduğuna dikkat çekmekte ve veli figürünü Türk geleneği içerisinde mevcut olan kam kültürünün bir devamı olarak görmektedir (Barkan, 1942: 284). Hakeza eski Türklerin inanç sisteminde dini, mistik ve büyüsel bir otorite olan ve toplumsal hiyerarşide önemli bir figüre karşılık gelmekte olan kamın veya şamanın veli tipinin öncülü olduğuna dair yorumlar Türk düşüncesi üzerinde çalışkan kimi düşünürler tarafından dile getirilmektedir. Nitekim Kamların velilerin öncülleri olduğuna dikkat çeken ve veli inancının kam inancının bir devamı olduğunu vurgulayan Bıçak'a göre tasavvufun veli telakkisi, eski inancı İslami çerçevede meşrulaştırmıştır (Bıçak, 2013: 533).

Din alplığının **ikinci şartını** nefsin gücünü, kuvvetini yok etmek anlamına gelen **riyazet** olarak tespit eden Âşık Paşa, erenlerin yaşayış şekline riyazet denildiğini ve din açısından da gerçek erliğin belirtisinin bu olduğunu belirtmektedir. Âşık Paşa'ya göre nefsin gücünü kıramayan, nefsine hâkim olamayan bir kimse yiğit adını alamayacaktır. Nefsin yenemeyen bir kimse din alplığı şeklindeki bir payeye asla ulaşamayacaktır. (Âşık Paşa, 2000 II/2: 567).

Âşık Paşa, din alplığının **üçüncü şartını kifayet** olarak açıklamaktadır. Yeterli miktarda olanla yetinmek gibi bir anlamının yanı sıra bir işi yapabilecek yetenekte ve liyakatte olmak şeklindeki bir anlama sahip olan kifayet kavramını (*Türk Dil Kurumu Güncel Sözlük*, “Kifayet”, 07.03.2022) Âşık Paşa, din alplığının gerekli şartlarından birisi olarak tayin ederken bu vasfı, peygamberlerin de sahip olduğu bir hususiyet olarak açıklamaktadır. Kanaatkâr olmakla her şeyin kontrol altına alınabileceğini belirten Âşık Paşa, kifayet gibi bir özellikleri olmasaydı peygamberlerin halkı Tanrı'ya çağırıp davet etmelerinin mümkün olamayacağını vurgulamaktadır. Onlar insanlar arasında iyiyi ve kötüyü kifayet ölçüsüyle ayırıp seçtiler. Âşık Paşa nefsin heves ve isteklerinin kifayet ile ve mücâhede ile engellenip yenilmemesi durumunda nefsin hakkından kimin gelebileceğini sormakta ve kifayet ve mücâhedenin olmaması durumunda kişinin nefsine yenileceğini ve iş yapamayacak duruma geleceğini belirtmektedir (Âşık Paşa, 2000 II/2: 567, 569).

Âşık Paşa, din alplığının **dördüncü şartını** gönlün mesafeler almasını sağlayan, bir başka ifadeyle canı uçarak götüren **aşk** olarak açıklamaktadır. Aşkı insanı hakikate götüren bir binit olarak açıklayan ve böylesi bir binitin koşan atı ve uçan kuşu geçen bir binit olduğunu belirten Âşık Paşa, din alplarının aşk atına bindikleri için hiçbir ordunun onlara karşı asla duramayacağını belirtmektedir. Dinin aşk ve gönül işi olduğunu belirten Âşık Paşa, kibir ve kinin aşkla ortadan kalktığını ifade etmektedir. Âşık Paşa'ya göre aşk eli yere ulaşır göklere değdiği için nefis, aşkın ayakları altında kalıp tekmelenmektedir. O halde din alplığının yetkinliğe ulaşması için aşk büyük bir araç mesabesinde ki alp onunla gerçek mutluluğa erişmektedir. Aşk atına binenin can olduğunu belirten Âşık Paşa'ya göre aşk atına binenler nefislerini yendikten sonra hiç yenilmeyenlerdir. (Âşık Paşa, 2000 II/2: 569).

Din alplığının **beşinci şartı** olarak **tevekkül** kavramına yer veren Âşık Paşa, tevekkülün din alplığı için zırh mesabesinde olduğunu ve onunla canın ve gönlün kuvvet bulup sağlaştığını belirtmektedir. Tevekkülü olmayanın er olmadığını ve kendi nefsinin askerini yenemeyeceğini belirten Âşık Paşa, peygamber ve velilerin hepsinin her zaman doğrudan doğruya Tanrı'ya güvendiklerini, O'na tevekkül ettiklerini hatırlatmaktadır. Âşık Paşa'ya göre Tanrı'nın tevekkül elbisesini giydirdiği kişi dini bir hayat içinde güven ve mutlulukla hayatını sürdürecektir (Âşık Paşa, 2000 II/2: 571).

Din alplığının **altıncı şartı** olarak **şeriat** söz eden Âşık Paşa, şeriat silahının beline takılmış olduğu kimsenin bütün insanlar arasında kendisine yolun açık olduğu kimse olduğunu ifade etmektedir. Âşık Paşa'ya göre şeriat silahı olmadan hiç kimsenin durmadığının iyi bilinmesi gerekir. Din alplarının şeriat oku ve silahıyla bütün düşman askerlerini kırıp geçirdiğini belirten Âşık Paşa, İslamiyet'in, bu dünyada düşmanı kahr etme noktasında büyük bir silah olduğunu ifade etmektedir (Âşık Paşa, 2000 II/2: 571, 573).

Âşık Paşa, din alplığının **yedinci şartını ilim** olarak tespit etmektedir. Âşık Paşa'ya göre şeytanın askeri asıl ilimle alt edilir ve kimde ilim varsa o nefsinin ve kendi şeytanını alt etme imkânına sahip olacaktır. Bu çerçevede din alplarının şeytan askerlerini kırıp geçiren din bilginleri olduğunu belirten Âşık Paşa, peygamberler ve velilerin hepsinin bu ilim sayesinde inceden inceye dinin yolunu açtıklarını ifade etmektedir. Nihayetinde ilim kılıcını eline alan kendi hükmünü ilden ile yürütmüş olacaktır (Âşık Paşa, 2000 II/2: 573).

Din alplığının **sekizinci şartı** olarak **himmət** kavramına yer veren Âşık Paşa, himmeti uzaktan düşmanı vurup yara açmaya benzetmektedir. Bir başka açıdan himmeti süngüye benzeten Âşık Paşa, din alplarının süngüsünün manevi yardım olduğunu, onun bununla şeytanı alt ettiğini belirtmektedir. Himmeti olmayan insan ise Hakk'a kavuşamayacak ve şeytan askerini de yenemeyecektir (Âşık Paşa, 2000 II/2: 575).

Âşık Paşa, din alplığının sonuncu şartı olan **dokuzuncu şartını** tıpkı dünya alplığı için belirlediği gibi **dostluk** olarak belirlemektedir. Sevdiği için canından geçebilecek doğru bir arkadaşlık olarak tanımladığı dostluğu insanın bu dünyada sahip olabileceği en büyük servet olarak belirleyen Âşık Paşa, dostluğun, bir başka ifadeyle doğru arkadaşlığın hem dünyevi işlerde hem de dini işlerde insanı kemale ulaştıran en önemli araç olduğunu düşünmektedir. Dünyadaki en büyük alet doğru arkadaşlıktır. Hiç kimsenin yalnız başına yolda gidemediğine, hatta arkadaşı olmayanın hiçbir işi başaramadığına dikkat çeken Âşık Paşa, dinin de dostlar ile geliştiğini ifade etmektedir. Öyle ki dünyaya gelen her peygamberin mutlaka kendisine bir dost edindiğini, her velinin bir arkadaş edindiğini hatırlatan Âşık Paşa, dinin dünyada birbirini seven dostlarla karar bulduğunun iyi bilinmesi gerektiğini ifade etmektedir. Âşık Paşa'ya göre yola girenin yol alması ancak arkadaş ile mümkün olmaktadır ve yine Hakk'a ulaşanlar da onu ancak arkadaşla bulmuşlardır. Doğru yolda giden, menziline arkadaşla vardığı gibi düşman askeri de onunla kırılıp yok edilmektedir (Âşık Paşa, 2000 II/2: 575, 577). Bu çerçevede Hz. Peygamber'in de yalnız olmadığını hatırlatan ve Tanrı'nın ona apaçık fetihler verdiğini hatırlatan (Âşık Paşa, 2000 II/2: 559, 561) Âşık Paşa, samimi dostun nasihat verip arkadaşını doğru yola ileten dost olduğunu belirtmektedir. Nihayetinde hakiki dost, dostunun düşkün ve kötü duruma düşmesini istemeyecektir ve bunun için de dostunu hep Hakk'a çağıracaktır (Âşık Paşa, 2000 II/2: 905).

Dünya alplığı ve din alplığı şeklinde ikiye ayırdığı alplığın her iki çeşidi için de dokuz şart tayin eden Âşık Paşa, dünya alplığının dokuz şartından her birerinin din alplığının dokuz şartına karşılık geldiğini belirtmektedir. Âşık Paşa, akıllı insanın iki alplıktan birini seçen insan olduğunu ve dünyada diri, gerçek bir hayatın sahibi olmak isteyen birisinin bu iki alplıktan birisini gerçekleştirmesi gerektiğini ifade etmektedir. O halde yaşam süresi içerisinde kendisini gerçekleştirmek isteyen insanın bu dünyada yiğit olmak veya din içinde hakim ve önder olmak şeklinde iki seçenektен birisini seçmesi gerekmektedir. Böyle olmadığı takdirde kişi, hesaba alınmayan bir ömür geçirmiş olacaktır. Âşık Paşa'ya göre dünya alplığı veya din alplığı şeklindeki alplıklardan birini elde edememiş birisinin faydalı bir işi olmaz. Âşık Paşa, böylesi kimse için şu ifadelerle yer vermektedir: “Her kim ol işde degüldür er degül/Yoga saygıl sen anı kim var degül”(Kim doğru ve iyi bir iş yapmamışsa er değildir; sen onu yok farzet ve hayatta değıl diye söyle) (Âşık Paşa, 2000 II/2: 577).

Dostluk ilkesini her iki alp türü için nihai bir ilke olarak belirleyen, böylelikle de esasında her iki şekliyle de dışa dönük bir alp figüründen söz etmekte olduğu anlaşılan Âşık Paşa'nın din alplığını dünya alplığından ayrı düşünmediği görülmektedir. Derviş tipolojisi ile alp tipolojisi arasında bir ayırım yapan Mehmet Kaplan, derviş tipolojisi ile alp tipolojisi arasında bir mukayese yapmaktadır. Yunus'un “Bir ben var bende benden içeri” deyişiyile anlatılan derviş-veli tipi içe dönük, ruhları derinleştiren, manevi olanı önceleyen, Tanrı'ya ulaşmayı amaç bilen bir tip iken; Dede Korkut ve Oğuz Kağan metinlerinde anlatılan insan tipi dışa dönük, mekânda genişlemek

isteyen, maddi kuvveti önceleyen bir tiptir, Kaplan bu iki insan tipinin dünyaya ve başka insanlara karşı almış oldukları tavrın tamamıyla birbirinden farklı olduğunu altını çizmektedir: “Alp tipi için dünya fethedilecek bir yer, diğer insanlar tâbi kılınacak düşmanlardır. Veli tipi için dünya, madde ve mekân değersizdir. Diğer insanlar düşman değil, dosttur, çünkü onların içinde de aynı ilâhî ruh vardır. Yunus, eski Türk akıncısını atından indirir, elinden kılıcını ve okunu alır, onu kendi içinde “sefer”e davet eder” (Kaplan, 1999: 38, 39). Yukarıda düşüncelerine yer verilen Barkan da Kolonizatör Türk Dervişleri veya Türk şövalyeleri tabirlerini kullanırken esasında dünya alplığı ile din alplığını şahsında birleştiren bir tipten söz etmektedir.

Herhangi politik bir tasarımın her halükarda ontolojik, epistemolojik ve etik bir çerçeveye ihtiyaç duyacağı açıktır. Nitekim Platon’un politik tasarımının metne dönüştüğü *Devlet*’te insanın akıl, öfke ve arzu şeklinde sıralanan ruhsal yetilerinin yöneticiler, koruyucular ve üreticiler şeklindeki toplumsal sınıflarda karşılığının olması, politik bir tasarımın epistemolojik ve psikolojik temellerini yansıtmaya iyi bir örnektir. Alplığa ilişkin yukarıda yer verilen bir takım ahlaki değerlerden söz eden Âşık Paşa’nın söz konusu manevi değerleri politik bir figür olan alpin maddi konumunu tahkim etmek için sıraladığı pek ala ifade edilebilir. Anadolu Selçukluları dönemindeki Babailer isyanıyla ilişkilendirilen Baba İshak’ın torunu olan Âşık Paşa’nın *Garibnâme*’de ortaya koyduğu düşünce dizgesinin arka planında politik bir motivasyonun olmadığı söylemek mümkün görünmemektedir.

Sonuç/Değerlendirme

Anadolu Selçukluları ve Osmanlı dönemlerinde yaşanan pratik hayatın artalanını oluşturan varlık ve insan tasavvurunun temel ilkelerini *Garibnâme*’de çeşitli kavram ve metaforlar eşliğinde kendine özgü bir anlatımla ortaya koymuş olan Âşık Paşa’nın yaşadığı mekânın ve zamanın ruhuna dair yüksek bir farkındalığa sahip olduğu görülmektedir. Bu çerçevede *Garibnâme*’de Türk-İslam uygarlığını oluşturan değerler sistemine ait etik ve estetik bir çerçeve öne çıkıyor gibi gözükse de *Garibnâme* için esas vurgulanması gereken hususun eserin politik bir bağlamdan hareket ederek kaleme alınmış olmasıdır. Savaşçı bir toplum olarak Türklerde yiğitlik, kahramanlık, cengâverlik gibi kavramların işaret ettiği hususların Türk yaşam kültürünün tarihsel süreç içerisindeki gelişiminde ifade ettiği yüksek değerler farkında olan Âşık Paşa, söz konusu değerlerin kendi yaşadığı dönemde de sosyo-politik bir dönüşüme neden olacağını dikkate almış olmalıdır.

Garibnâme’nin dokuzuncu bölümün dokuzuncu kıssasında “dünya alpi” ve “din alpi” şeklinde ikiye ayırdığı alplığın her iki türü için de dokuz şart sıralayan Âşık Paşa, her iki alplığın şartlarının bir simetri olacak şekilde sıralandığında dikkat çekmektedir. Dünya alpi için gerekli olan dokuz şarttan ilk üç şartı bedende ve ruhta bulunması gereken şartlar olarak tayin eden ve bunları cesaret, güç/kuvvet ve gayret olarak belirleyen Âşık Paşa, bunlardan sonra savaş araç ve gereçleri olarak binek/at, zırh, yay, kılıç şeklindeki şartları sıralamakta ve son olarak dünya alpi için dostun bir gereksinim oluşundan söz etmektedir. Kuvvetin insana verilmiş büyük bir nimet olduğunun altını çizen Âşık Paşa, Dünya alplığına ilişkin açıklamalarından sonra Âşık Paşa, dindeki alplığın de tıpkı dünya alplığı gibi dokuz şartı olduğunu ayrıntılarıyla açıklamaktadır. Nefsin büyük arzularının olduğuna ve dünya peşinde koştuğuna dikkat çeken Âşık Paşa, nefsin dünyaya ilişkin ihtiraslarından kaynaklanan hırs, kibir, kin, çekememezlik, cimrilik, günah gibi ahlaki açıdan kabul edilemez durumlarının olduğuna ve asıl alplığın nefisteki bu güçleri yenmekle gerçekleştireceğini ifade etmektedir. Âşık Paşa, nefsin kötü isteklerini yenmekle gerçekleştireceğini düşündüğü din alplığı için de dokuz şart sıralamaktadır. Din alplığının ilk şartını velilik olarak açıklayan Âşık Paşa, bu çeşit alplık için sırasıyla nefsin gücünü, kuvvetini dizginleyip nefse hâkim olma anlamına gelen riyazet, kanaat/kifayet, aşk, tevekkül, şeriat, ilm, himmet şeklindeki kavramları sıralamaktadır. Âşık Paşa, dünya alplığı için belirlediği dostluğu din alplığı için de son şart olarak belirlemektedir. Âşık Paşa, sevdiği için canından geçen bir doğru arkadaşlıktan söz etmektedir.

Türk kültürü içerisinde cengâverlik, yiğitlik ve cesaret erdemleri daha yoğun olmak üzere belirli değerleri üreten ve bu değerleri tarihsel süreklilik içerisinde topluma taşıyan bir figür olarak alplığın Âşık Paşa tarafından ele alınması Osmanlı politik düzeninin tahkim edilmesi gibi hedefi göz ardı ettiği düşünülemez. Bilakis, Âşık Paşa’nın kuruluş dönemlerine şahitlik ettiği Osmanlı devleti özelinde Türk devletinin ideal politikasına dair bir vizyonu paylaştığı pek ala belirtilebilir.

Türk İslam uygarlığının politik çerçevesi içerisinde önemli bir figür olarak yer alan alplığa müstakil bir başlık ayıran Âşık Paşa, esasında *Garibnâme*’yi politik bir tasarım olarak ortaya koyduğunun kanıtını sunmaktadır. Bu çerçevede reel politiği ideal politikle bütünleştirme çabası içerisinde olduğunu söyleyebileceğimiz Âşık Paşa’nın

tasavvuf düşüncesinin kavramsal ve kategorik şemasına yaslansa da politik bir ideyi merkeze aldığı görülmektedir. Öyle ki *Garibnâme*'de dünya alplığının din alplığını gölgede bırakacak şekilde ortaya konulduğunu söylemek mümkündür. Nihayetinde *Garibname*'nin ortaya koyduğu bir siyasal teolojiden söz etmek mümkündür. Söz konusu siyasal teolojinin Âşık Paşa'nın yaşadığı mekânın ve zamanın reel politüğinden ayrı düşünülmesi mümkün görünmemektedir. Kaldı ki Âşık Paşa'nın kaleme almış olduğu eserine *Garibnâme* adını vermesinin bile metnin taşıdığı politik vizyonu ifşa etmede başlı başına bir fonksiyon icra ettiği söylenmelidir.

Osmanlı'nın kuruluş dönemine ilişkin Barkan'ın da işaret ettiği sosyo-politik şartlara bakıldığında Âşık Paşa'nın da içinde yaşadığı söz konusu dönemde Anadolu'daki Moğol tahribatının yanı sıra sürülerine otlak arayan yaylakların oluşturduğu nüfus hareketlerinin oluşturduğu dinamik beşeri yapının siyasal bir yapı içerisinde teskin edilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Böylesine dinamik bir toplumsal yapının kontrolünü sağlayabilecek olan güçlü bir siyasal organizasyonun ihtiyaç duyacağı savaşıçı tipini alp tipi olarak adlandırmak mümkündür. Âşık Paşa'nın alp kavramına ve kurumuna dair ortaya koyduğu ayrıntılı açıklamaların ve *Garibnâme*'nin temel perspektifinin metnin politik bir vizyonla, bir başka ifadeyle Selçukluların ve onların bir devamı sayılabilecek olan Osmanlıların cihan hâkimiyeti fikrinin inşası bağlamıyla ilişkili olduğu şeklindeki bir sonuca ulaşmayı mümkün kılmaktadır.

Kaynakça

- Âşık Paşa. (2000). *Garib-nâme I/1, I/2, II/1, II/2*, (Tıpkıbasım, karşılaştırmalı metin ve aktarma), [Haz.] Kemal YAVUZ, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 764/1.
- Barkan, L. Ö. (1942). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, I: İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler". *Vakıflar Dergisi*. Ankara: 2 (1942): 279- 386.
- Bıçak, A. (2013). *Türk Düşüncesi I Kökenler*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2012). "Türk" (*Kültür ve Medeniyet*). DİA (Cilt 41, s. 487), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2012). *Türk Millî Kültürü*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kaplan M. (1999), *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaşgarlı Mahmut. (1985). *Dıvanü Lügat-it Türk Tercümesi*, (Çev. Besim Atalay). Cilt I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Köprülü F. (1978) "Alp" *MEB İslâm Ansiklopedisi, İslâm Âlemi, Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lügati 1. Cilt*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Köprülü, F. (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Mengi M. (1984). *GARİB-NÂME'DE ALPLİK GELENEĞİYLE İLGİLİ BİLGİLER*. Belleten, 48(191-192), 481-496.
- Ovacık, Z. (2016). *XIV. YÜZYIL ANADOLU DÜŞÜNCESİNDE BİR İYİ(MSER)LİK FELSEFESİ OLARAK ÂŞIK PAŞA'DA AŞK FELSEFESİ*. *Turkish Studies (Elektronik)*, 11(2), 965-984.
- Ovacık, Z. (2016). *ÂŞIK PAŞA'NIN "GARİBNÂME" SİNDE SİYASET DÜŞÜNCESİ*. *Kutadgubilig: Felsefe Bilim Araştırmaları*, (29), 279-308.
- Platon. (2010). *Lakbes Ya da Cesaret Üzerine*, Çev. Tanju Gökçel, *Diyaloglar içinde*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Türk Dil Kurumu Güncel Sözlük*, 07.03.2022, <https://sozluk.gov.tr>
- Yusuf Has Hâcib. (1985). *Kutadgu Bilig II*. Çev. Reşit Rahmeti Arat. 3. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi.

EXTENDED SUMMARY

Âşık Paşa, who is an important name of the 14th century Turkish thought, has reached a distinguished position in the history of Turkish thought with his work named *Garibname*. Âşık Paşa wrote *Garibname*, which is a reference work in terms of Turkish cultural philosophy, based on the socio-political context of the period in which he lived.

While the figure of "alp", which existed before Islam in Turkish tradition, was used to mean a Muslim Turkish hero in the form of "alp-gazi" with the understanding of jihad and gaza with the adoption of Islam, later on, with the emergence of the Sufi movement, it was used as "alp-erenler" in the sense of warrior dervishes. Thus, the word alp, which was used after Islam as well as before Islam, is equipped with a meaning content in a way that corresponds to an important moral figure in Turkish life culture. The concept of "alplik" was shaped with a moral content both in the pre-Islamic period and in the post-Islamic period. However, the direct relationship between the alp and the political is clearly evident.

The present study raises a discussion that Âşık Paşa's opening a separate title on the institution and value of alplik may have been written from within a political vision as well as *Garibnâme*'s being a mystical-ethical text, and perhaps more than that. The question of whether *Garibnâme*'s political vision overshadows his ethical and mystical vision has to be a primary research question in terms of clarifying the assumptions about the text.

The present study is based on the fact that the political character of *Garibname* is stronger than its ethical and aesthetic character. Âşık Paşa, who lived between the last periods of the Anatolian Seljuks and the first periods of the Ottomans, wrote a work especially considering the establishment conditions of the Ottoman state.

In *Garibnâme*, Âşık Paşa dealt with many values highlighted in Turkish-Islamic civilization such as justice, courage, bravery, heroism, trust, self-sacrifice, patience, loyalty, hospitality, generosity, sharing and unity. Âşık Paşa, who examined the institution of alp, which is an important value in Turkish military and political culture, under a separate title in *Garibname*, stated that for both types of alp, which *Garibname* divided into two as "world alpine" and "religious alp" in the ninth parable of the ninth chapter. conditions are listed. Noting that the conditions of both alps are arranged in a symmetry manner, Âşık Paşa determines the first three of the nine conditions necessary for the world alp as the conditions that must be present in the body and spirit. Determining these as courage, strength/strength and effort, Âşık Paşa then lists the conditions in the form of mounts/horses, armor, bows, and swords as war tools and equipment, and finally, he talks about the necessity of a friend for the world alp.

Âşık Paşa, who explains the conditions of the religion alp after his explanations about the world alp, explains that the alp in religion requires fulfilling certain conditions just like the world alp. Âşık Paşa, who draws attention to the fact that the soul has great desires and is chasing the world, states that there are morally unacceptable situations such as greed, arrogance, grudge, envy, stinginess, and sin arising from the soul's worldly ambitions, and that the real goodness will be achieved by defeating these powers in the soul. Âşık Paşa also lists nine conditions for religion, which he thinks will be achieved by defeating the evil desires of the soul. Âşık Paşa, who explains the first condition of religion as veli, gives place to a number of mystical concepts for this kind of alpism, which means reining the power of the soul, its power, and dominating the soul. Âşık Paşa defines the friendship that he determined for the world as the last condition for the religion. Âşık Paşa talks about a true friendship that is dying for his love.

As a figure who produces certain values, including the virtues of bravery, bravery and courage more intensely in Turkish culture, and carries these values to the society in historical continuity, it cannot be thought that the handling of the alp by Âşık Paşa ignores the goal of fortifying the Ottoman political order. On the contrary, it can be stated that Âşık Paşa shared a vision of the ideal politics of the Turkish state, especially in the Ottoman state, which he witnessed during its establishment. Âşık Paşa, who dedicates a separate title to the alp, which is an important figure in the political framework of the Turkish-Islamic civilization, actually presents the proof that he presented *Garibname* as a political design. In this context, it is seen that Âşık Paşa, who we can say that he is in an effort to integrate real politics with ideal politics, puts a political idea in the center, even though he leans on the conceptual and categorical scheme of mysticism. So much so that it would be wrong to say that the sublime of the world is revealed in *Garibname* in a way that overshadows the religion of religion.